פרשת בהר

ספר ויקרא · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק כ״ה

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃

בהר סיני. מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי? אֶלָּא מַה שְׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי אַף כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּתוֹ״כ; וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֵּן נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻּלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב׃

ב׳ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃

שבת לה׳. לְשֵׁם ה׳, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (עי׳ ספרא)׃

ג׳ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

ד׳ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃

יהיה לארץ. לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים׃

לא תזמר. שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ, וְתַרְגּוּמוֹ לָא תִכְסָח, וְדוֹמֶה לוֹ ״קוֹצִים כְּסוּחִים״ (ישעיהו ל״ג), ״שְׂרֵפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה״ (תהילים פ׳)׃

ה׳ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצָר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃

את ספיח קצירך. אֲפִלּוּ לֹא זְרַעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקָּצִיר וְהוּא קָרוּי סָפִיחַ׃

לא תקצור. לְהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל׃

נזירך. שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם׃

לא תבצר. אוֹתָם אֵינְךָ בוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר׃

ו׳ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃

והיתה שבת הארץ וגו׳. אַע״פִּ שֶׁאֲסוּרִים עָלֶיהָ, לֹא בַאֲכִילָה וְלֹא בַּהֲנָאָה אֲסוּרִים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תְנַהֵג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׂכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ׃

שבת הארץ לכם לאכלה. מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר (ספרא)׃

לך ולעבדך ולאמתך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמֶּךָ (שמות כ״ג), יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לָעֲשִׁירִים, תַּ״ל לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ, חֲרֵי בְעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן (ספרא)׃

ולשכירך ולתושבך. אַף הַגּוֹיִם (שם)׃

ז׳ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ {ס}

ולבהמתך ולחיה. אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן, שְׁמִזּוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיהָ, מַה תַּ״ל וְלִבְהֶמְתְּךָ? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לַחַיָּה, כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כְּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כְּלֵה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת (שם; תענית ו׳)׃

ח׳ וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃

שבתת שנים. שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם, תַּ״ל שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, הֲוֵי אוֹמֵר כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ספרא)׃

והיו לך ימי שבע וגו׳. מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַע״פִּ שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עֲשָׂה יוֹבֵל לְסוֹף מ״ט שָׁנָה; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר מ״ט׃

ט וְהַעֲבַרְתָּ֞ שופַר תְּרוּעָה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַשְּׁבִעִ֔י בֶּעָשׂ֥וֹר לַחֹ֖דֶשׁ בְּי֣וֹם הַכִּפֻּרִ֑ים תַּעֲבִ֥ירוּ שופָ֖ר בְּכָל־אַרְצְכֶֽם׃

והעברת. לְשׁוֹן ״וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה״ (שמות ל״ו), לְשׁוֹן הַכְרָזָה (ראש השנה ל״ד):

ביום הכפרים. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בעשור לחדש**? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, תְּקִיעָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבָד (ספרא):

י וְקִדַּשְׁתֶּ֗ם אֵ֚ת שְׁנַ֣ת הַחֲמִשִּׁ֔ים שָׁנָ֔ה וּקְרָאתֶ֥ם דְּר֛וֹר בָּאָ֖רֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶ֑יהָ יוֹבֵ֤ל הִוא֙ תִּהְיֶ֣ה לָכֶ֔ם וְשַׁבְתֶּ֗ם אִ֚ישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ֔ וְאִ֖ישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּ֥וֹ תָשֻֽׁבוּ׃

וקדשתם. בִּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאוֹמְרִים מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה (ראש השנה כ״ד):

וקראתם דרור. לָעֲבָדִים, בֵּין נִרְצַע בֵּין שֶׁלֹּא כָלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשֶּׁנִּמְכַּר: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַהוּ לְשׁוֹן דְּרוֹר? כְּמִדַּיֵּר בֵּי דַיָּרָא וְכוּ׳ — שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים (ספרא; ראש השנה ט׳):

יובל הוא. שָׁנָה זֹאת מֻבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ? יוֹבֵל שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שופָר:

ושבתם איש אל אחזתו. שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן:

ואיש אל משפחתו תשבו. לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע (קידושין ט״ו):

י״א יוֹבֵ֥ל הִוא֙ שְׁנַ֣ת הַחֲמִשִּׁ֔ים שָׁנָ֥ה תִּהְיֶ֖ה לָכֶ֑ם לֹ֤א תִזְרָ֙עוּ֙ וְלֹ֣א תְקִצְר֔וּ אֶת־סְפִיחֶ֖יהָ וְלֹ֣א תִבְצְר֑וּ אֶת־נְזִרֶ֖יהָ׃

יובל הוא שנת החמשים שנה. מַה תַּ״ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדַּשְׁתֶּם וְגוֹ׳ כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ח׳) וּבְתּ״כ:

את נזריה. אֶת הָעֲנָבִים הַמְשֻׁמָּרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמַּפְקָרִים; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כֵּן נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ — שְׁנַת מ״ט שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים יוֹבֵל:

י״ב כִּ֥י יוֹבֵ֖ל הִוא֙ קֹ֣דֶשׁ תִּהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם מִן־הַשָּׂדֶ֑ה תֹּאכְל֥וּ אֶת־תְּבוּאָתָֽהּ׃

קדש תהיה לכם. תּוֹפֶסֶת דְּמֵיהֶן כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין, תַּ״ל **תהיה** — בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא (ספרא; סוכה מ׳):

מן השדה תאכלו. ע״י הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחְיָה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כֵּן נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל (ספרא):

י״ג בִּשְׁנַ֥ת הַיֹּובֵ֖ל הַזֹּ֣את תָּשֻׁ֑בוּ אִ֖ישׁ אֶל־אֲחֻזָּתֽוֹ׃

תשבו איש אל אחזתו. וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל (שם):

י״ד וְכִֽי־תִמְכְּר֥וּ מִמְכָּ֖ר לַעֲמִיתֶ֑ךָ אֽוֹ קָנֹ֥ה מִיַּ֖ד עֲמִיתֶ֑ךָ אַל־תּוֹנ֥וּ אִ֖ישׁ אֶת־אָחִֽיו׃

וכי תמכרו וגו׳. לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ; וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה מוֹכֵר, מְכֹר לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ״ל וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — לַעֲמִיתְךָ מְכֹר, וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ״ל אוֹ קָנֹה — מִיַּד עֲמִיתֶךָ (ספרא):

אל תונו. זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן (בבא מציעא נ״ח):

ט״ו בְּמִסְפַּ֣ר שָׁנִ֔ים אַחַ֖ר הַיֹּובֵ֑ל תִּקְנֶ֣ה מֵאֵ֔ת עֲמִיתֶ֖ךָ בְּמִסְפַּ֥ר שְׁנֵי־תְבוּאֹ֖ת יִמְכָּר־לָֽךְ׃

במספר שנים אחר היובל תקנה. וְהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו: עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר, כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹ תִקְנֶה קַרְקַע, דְּעוּ כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת יִמְכֹּר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, אִם יֵשׁ שָׁנִים מֻעָטוֹת וְזֶה מוֹכֵרָה בְּדָמִים יְקָרִים, הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִפֵּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה, הֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִקְנוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ — לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתִּהְיֶה עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכֹּר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים — שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלוֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ בְּקֻמּוֹתֶיהָ; וּשְׁנֵי אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ — כְּלוֹמַר מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שִׁדָּפוֹן, וּמְעוּט שָׁנִים שְׁנַיִם (ספרא; ערכין כ״ט):

ט״ז לְפִ֣י ׀ רֹ֣ב הַשָּׁנִ֗ים תַּרְבֶּ֤ה מִקְנָתוֹ֙ וּלְפִ֣י מְעַ֣ט הַשָּׁנִ֔ים תַּמְעִ֖יט מִקְנָתֹ֑ו כִּ֚י מִסְפַּ֣ר תְּבוּאֹ֔ת הֽוּא מֹכֵ֖ר לָֽךְ׃

תרבה מקנתו. תִּמְכְּרֶנָּה בְּיֹקֶר׃

תמעיט מקנתו. תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ׃

י״ז וְלֹא תוֹנוּ֙ אִ֣ישׁ אֶת־עֲמִית֔וֹ וְיָרֵ֖אתָ מֵֽאֱלֹהֶ֑יךָ כִּ֥י אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

ולא תונו איש את עמיתו. כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ, וְא״תּ מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לְכָךְ נֶאֱמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (ספרא; בבא מציעא נ״ח)׃

י״ח וַעֲשִׂיתֶ֣ם אֶת־חֻקֹּתַ֗י וְאֶת־מִשְׁפָּטַי֙ תִּשְׁמְר֣וּ וַעֲשִׂיתֶ֔ם אֹתָ֑ם וִישַׁבְתֶּ֥ם עַל־הָאָ֖רֶץ לָבֶֽטַח׃

וישבתם על הארץ לבטח. שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה יִשְׁרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר ״אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ, וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ״ (ויקרא כ״ו), וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְּלוּ הָיוּ׃

י״ט וְנָתְנָ֤ה הָאָרֶץ֙ פִּרְיָ֔הּ וַאֲכַלְתֶּ֖ם לָשֹׂ֑בַע וִישַׁבְתֶּ֥ם לָבֶ֖טַח עָלֶֽיהָ׃

ונתנה הארץ וגו׳, וישבתם לבטח עליה. שֶׁלֹּא תִּדְאֲגוּ מִשָּׁנַת בַּצֹּרֶת׃

ואכלתם לשבע. אַף בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם תְּהֵא בּוֹ בְּרָכָה (עי׳ ספרא)׃

כ׳ וְכִ֥י תֹאמְר֖וּ מַה־נֹּאכַ֣ל בַּשָּׁנָ֣ה הַשְּׁבִיעִ֑ת הֵ֚ן לֹ֣א נִזְרָ֔ע וְלֹ֥א נֶאֱסֹ֖ף אֶת־תְּבוּאָתֵֽנוּ׃

ולא נאסף. אֶל הַבַּיִת׃

את תבואתנו. כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן וּסְפִיחִין הַבָּאִים מֵאֲלֵיהֶם׃

כ״א וְצִוִּיתִ֤י אֶת־בִּרְכָתִי֙ לָכֶ֔ם בַּשָּׁנָ֖ה הַשִּׁשִּׁ֑ית וְעָשָׂ֥ת אֶת־הַתְּבוּאָ֖ה לִשְׁלֹ֥שׁ הַשָּׁנִֽים׃

לשלש השנים. לְקֻצַּת הַשִּׁשִּׁית — מִנִּיסָן וְעַד ו״ה, וְלַשְּׁבִיעִית, וְלַשְּׁמִינִית, שֶׁיִּזָּרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקָּצְרוּ בְּנִיסָן׃

כ״ב וּזְרַעְתֶּ֣ם אֶת־הַשָּׁנָ֣ה הַשְּׁמִינִ֔ת וַאֲכַלְתֶּ֥ם מִן־הַתְּבוּאָ֖ה יָשָׁ֑ן עַ֚ד | הַשָּׁנָ֣ה הַתְּשִׁעִ֔ת עַד־בּוֹא֙ תְּבוּאָתָ֔הּ תֹּאכְל֖וּ יָשָֽׁן׃

עד השנה התשיעית. עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהוּא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת; וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע שָׁנִים — בַּשִּׁשִּׁית שֶׁלִּפְנֵי הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת — הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל, וּמִקְרָא זֶה נֶאֱמַר בִּשְׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֻּלָּן׃

כ״ג וְהָאָ֖רֶץ לֹ֣א תִמָּכֵ֑ר לִצְמִתֻ֔ת כִּי־לִ֥י הָאָ֖רֶץ כִּי־גֵרִ֥ים וְתוֹשָׁבִ֖ים אַתֶּ֥ם עִמָּדִֽי׃

והארץ לא תמכר. לִתֵּן לָאוּ עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ׃

לצמתת. לִפְסִיקָה, לִמְכִירָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית׃

כי לי הארץ. אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ (ספרא)׃

כ״ד וּבְכֹ֥ל אֶֽרֶץ֙ אֲחֻזַּתְכֶ֔ם גְּאֻלָּ֖ה תִּתְּנ֥וּ לָאָֽרֶץ׃ {ס}

ובכל ארץ אחזתכם. לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כ״א). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ סָמוּךְ לְפָרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשָּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב׃

כ״ה כִּֽי־יָמ֥וּךְ אָחִ֖יךָ וּמָכַ֣ר מֵאֲחֻזָּת֑וֹ וּבָ֣א גֹּאֲלוֹ֩ הַקָּר֨וֹב אֵלָ֜יו וְגָאַ֗ל אֶת֙ מִמְכַּ֣ר אָחִ֔יו׃

כי ימוך אחיך ומכר. מְלַמֵּד שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְמַכֵּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מֵחֲמַת דּוֹחַק עֲנִי (עי׳ ספרא)׃

מאחזתו. וְלֹא כֻּלָּהּ, לְמֵד דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ׃

וגאל את ממכר אחיו. וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב׃

כ״ו וְאִ֥ישׁ כִּֽי לֹ֖א יִהְיֶה־לּ֣וֹ גֹאֵ֑ל וְהִשִּׂ֥יגָה יָדוֹ֙ וּמָצָ֣א כְּדֵ֔י גְּאֻלָּתֽוֹ׃

ואיש כי לא יהיה לו גאל. וְכִי יֵ֫שׁ לְךָ֥ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵ֥ל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ (קידושין כ״א)׃

כ״ז וְחִשַּׁב֙ אֶת־שְׁנֵ֣י מִמְכָּר֔וֹ וְהֵשִׁ֖יב אֶת־הָעֹדֵ֣ף לָאִ֑ישׁ אֲשֶׁ֥ר מָכַר־לּ֛וֹ וְשָׁ֖ב לַאֲחֻזָּתֽוֹ׃

וחשב את שני ממכרו. ״כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ, וּבְכַמָּה מְכַרְתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ, עָתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה, אֲכַלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלוֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר״; וְזֶהוּ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף בְּדְמֵי הַמָּקח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאָכָלָהּ וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ׃

לאיש אשר מכר לו. הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ׃

כ״ח וְאִם֙ לֹא־מָצְאָ֣ה יָד֔וֹ דֵּי֖ הָשִׁ֣יב לוֹ֑ וְהָיָ֞ה מִמְכָּר֗וֹ בְּיַד֙ הַקֹּנֶ֣ה אֹת֔וֹ עַ֖ד שְׁנַ֣ת הַיֹּבֵ֑ל וְיָצָא֙ בַּיֹּבֵ֔ל וְשָׁ֖ב לַאֲחֻזָּתֽוֹ׃ {ס}

די השיב לו. מִכָּאן שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין (ספרא; ערכין ל׳)׃

עד שנת היובל. שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בְּתְחִלָּתוֹ (ספרא; ערכין כ״ח)׃

כ״ט וְאִ֗ישׁ כִּֽי־יִמְכֹּ֞ר בֵּ֤ית־מוֹשַׁב֙ עִ֣יר חוֹמָ֔ה וְהָיְתָ֥ה גְאֻלָּתוֹ֙ עַד־תֹּ֣ם שְׁנַ֔ת מִמְכָּר֖וֹ יָמִ֣ים תִּהְיֶ֑ה גְּאֻלָּתֽוֹ׃

בית מושב עיר חומה. בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן (ספרא)׃

והיתה גאלתו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיְּכוֹל לְגָאֳלָהּ מִשְּׁתֵּי שָׁנִים וָאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ, הֲצָרַךְ לְפָרֵט בָּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף — שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ׃

והיתה גאלתו. שֶׁל בַּיִת׃

ימים. יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן ״תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים״ (בראשית כ״ד)׃

ל׳ וְאִם֙ לֹא־יִגָּאֵ֣ל עַד־מְלֹ֣את לּ֔וֹ שָׁנָ֖ה תְּמִימָ֑ה וְקָ֣ם הַבַּ֗יִת אֲשֶׁר־בָּעִיר֙ אֲשֶׁר־[לֹו] (לא) חֹמָ֔ה לַצְּמִיתֻ֖ת לַקֹּנֶ֥ה אֹת֛וֹ לְדֹרֹתָ֑יו לֹ֥א יֵצֵ֖א בַּיֹּבֵֽל׃

וקם הבית ... צמיתת. יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה׃

אשר לא חמה. ״לוֹ״ קָרִינָן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ״ל אַע״פ שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו הוֹאִיל וְהָיְתָה לוֹ קֹדֶם לָכֵן; וְעִיר נָקְבָה הִיא, וְהֻצְרַךְ לִכְתֹּב ״לָהּ״, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב ״לֹא״ בִּפְנִים, תִּקְּנוּ ״לוֹ״ בַּמָּסֹרֶת — זֶה נוֹפֵל עַל זֶה׃

לא יצא ביבל. אָמַר רַב סַפְרָא אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ לֹא יֵצֵא (עי׳ ערכין ל״א)׃

ל״א וּבָתֵּ֣י הַחֲצֵרִ֗ים אֲשֶׁ֤ר אֵין־לָהֶם֙ חֹמָ֔ה סָבִ֖יב עַל־שְׂדֵ֣ה הָאָ֑רֶץ יֵחָשֵׁ֥ב גְּאֻלָּ֖ה תִּהְיֶה־לּ֑וֹ וּבַיֹּבֵ֖ל יֵצֵֽא׃

ובתי החצרים. כְּתַרְגּוּמוֹ ״פַּצְחִין״ — עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, ״הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם״ (יהושע י״ג), ״בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם״ (בראשית כ״ה)׃

על שדה הארץ יחשב. הֲרֵי הֵן כְּשָׂדוֹת, הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל לַבְּעָלִים אִם לֹא נִגְאֲלוּ׃

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אִם יִרְצֶה, וּבָזֶה יָפֶה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים (ערכין ל״ג)׃

וביבל יצא. בְּחִנָּם׃

ל״ב וְעָרֵ֣י הַלְוִיִּ֗ם בָּתֵּ֤י עָרֵ֙י אֲחֻזָּתָ֔ם גְּאֻלַּ֥ת עוֹלָ֖ם תִּהְיֶ֥ה לַלְוִיִּֽם׃

וערי הלוים. אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם׃

גאלת עולם. גּוֹאֵל מִיָּד, אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם הַנְּתוּנוֹת לָהֶם בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה (שם)׃

ל״ג וַאֲשֶׁ֥ר יִגְאַל֙ מִן־הַלְוִיִּ֔ם וְיֵצֵ֗א מִמְכַּר־בַּ֛יִת וְעִ֥יר אֲחֻזָּת֖וֹ בַּיֹּבֵ֑ל כִּ֣י בָתֵּ֤י עָרֵי֙ הַלְוִיִּ֔ם הִ֥וא אֲחֻזָּתָ֖ם בְּתוֹךְ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵֽל׃

ואשר יגאל מן הלוים. וְאִם יִקָּנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם וְיֵצֵא בַּיּוֹבֵל אוֹתוֹ מִמְכָּר שֶׁל בַּיִת אוֹ שֶׁל עִיר וְיָשׁוּב לַלֵּוִי שֶׁמִּכָּרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חָלוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּגְאֻלָּה זוֹ לְשׁוֹן מְכִירָה; דְּ״אַ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, יָכוֹל לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בֵּית בְּעָרֵי הַלְוִיִּם,

אֲבָל לִוִי שֶׁקָּנָה מִלִּוִי, יִהְיֶה חָלוּט, תַּ״לּ וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם — אַף הַגּוֹאֵל מִיַּד לִוִי גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם:

ויצא ממכר בית. הֲרֵי זוֹ מְצִוָּה אַחֶרֶת, וְאִם לֹא גְּאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל וְאֵינוֹ נֶחְלָט לְסוֹף שָׁנָה כְּבֵית שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בְּמָקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפָּקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם:

ל״ד וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הִוא לָהֶם: {ס}

ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מֻכָּר גּוְבָר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לִוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְּאָלָהּ וּמְכָרָהּ גּוְבָר, אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד (ויקרא כ״ז), אֲבָל בֶּן לִוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם:

ל״ה וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ:

והחזקת בו. אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד; לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְמַשּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר, עוֹדֵהוּ עַל הַחֲמוֹר אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ, נָפַל לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ:

גר ותושב. אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תּוֹשָׁב; וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲ״ז וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת (עי׳ ספרא):

ל״ו אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחַי אָחִיךָ עִמָּךְ:

נשך ותרבית. חַד שַׁוִּינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין (בבא מציעא ס׳):

ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית, וְקָשֶׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ, הֻצְרַךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, אוֹ הַתּוֹלֶה מְעוֹתָיו בְּגוֹי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לְכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם ס״א):

ל״ז אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ:

ל״ח אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: {ס}

אשר הוצאתי וגו׳. וְהִבְחַנְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וְאוֹמֵר שֶׁל גּוֹי הֵם; דְּ״אַ: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם:

לתת לכם את ארץ כנען. בִּשְׂכַר שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי:

להיות לכם לאלהים. שְׁכָל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה כְּעוֹבֵד עַ״ז (ספרא; כתובות ק״י):

ל״ט וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד:

עבדת עבד. עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד, שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא יַנְעִיל לוֹ מִנְעָלָיו (עי׳ ספרא):

מ׳ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

כשכיר כתושב. עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת כְּשָׂאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ:

עד שנת היבל. אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ:

מ״א וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

הוא ובניו עמו. אָמַר רַ׳ שִׁמְעוֹן אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁרַבּוֹ שַׁרְבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו (קידושין כ״ב):

ואל אחזת אבתיו. אֶל כִּבּוּד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ (ספרא; מכילתא י״ג):

אחזת. חֲזָקַת:

מ״ב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד:

כי עבדי הם. שְׁטָרֵי קוֹדֶם (ספרא):

לא ימכרו ממכרת עבד. בְּהַכָּרָזָה — ״כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לִמְכֹּר״ וְלֹא יַעֲמִידֻנּוּ עַל אֶבֶן הַלֶּקַח (ספרא):

מ״ג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃

לא תרדה בו בפרך. מְלָאכָה שֶׁלֹּא לִצָּרֶךְ, כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ, הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס הַזֶּה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, עָדֹר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאָבֹא; שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵין מַכִּיר בְּדָבָר אִם לְצָרֶךְ אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצָרֶךְ, תַּרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לְלִבּוֹ, לָכֵךְ נֶאֱמַר ״וְיָרֵאתָ״ (שם):

מ״ד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃

ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אִם תֹּאמַר אִם כֵּן בְּמָה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בַּעֲבָדַי אֵינִי מוֹשֵׁל, בָּאֲמוֹת אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהַרְתַּנִי לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי?

מאת הגוים. הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים (שם):

אשר סביבתיכם. וְלֹא שִׁבְתּוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה:

מ״ה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃

וגם מבני התושבים. שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לִשְׁא נָשִׁים בְּאַרְצְכֶם, וְיָלְדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ אַחַר הָאָב, וְאֵינוֹ בִּכְלַל לֹא תְחַיֶּה, אֶלָּא אַתָּה מֻתָּר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד (קידושין כ״ז):

מהם תקנו. אוֹתָם תִּקְנוּ:

מ״ו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ {ס}

והתנחלתם אתם לבניכם. הַחֲזִיקוּ בָּהֶם לְנַחֲלָה לְצָרֵךְ בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ הַנְּחִילוּם לִבְנֵיכֶם, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״וְהִנְחַלְתֶּם״ אוֹתָם לִבְנֵיכֶם, וְהִתְנַחַלְתֶּם כְּמוֹ וְהִתְחַזַּקְתֶּם:

איש באחיו. לְהָבִיא נָשִׁיא בְּעַמָּיו וּמֶלֶךְ בְּמִשְׁרָתָיו שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפָרֶךְ:

מ״ז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר׃

יד גר ותושב. גֵּר וְהוּא תוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ עָרֵל תּוֹתָב, וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ — וְנִמְכַּר ״לְגֵר תּוֹשָׁב״:

וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דִּבּוּקוֹ עִמָּךְ.

ומך אחיך עמו. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיָּמוּךְ? דִּבּוּקוֹ עִמּוֹ, עַל יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו:

משפחת גר. זֶה הַגּוֹי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְעֵקֶר, זֶה הַנִּמְכָּר לְעַ״ז עַצְמָהּ, לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ, וְלֹא לֶאֱלֹהוּת אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם (ספרא; בבא קמא קי״ג):

מ״ח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ׃

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטָּמַע:

מ״ט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃

נ׳ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃

עד שנת היבל. שֶׁהֲרֵי כָּל עַצְמוֹ לֹא קָנָאוֹ אֶלָּא לַעֲבֹדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטֵּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל; וּבְגוֹי שֶׁתַּחַת יָדָךְ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ספרא; קידושין ט״ז), וְאַעַפ״כֵ לֹא תָּבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם (בבא קמא קי״ג), אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לִגָּאֵל, יַדְקְדֵק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יָנְכֶּה לוֹ הַגּוֹי מִן דָּמָיו, אִם הָיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה מִשָּׁנְמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַגּוֹי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה, וְאִם שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים, וּבָא לְגָאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים, וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד ט״ו מָנִים, וְזֶהוּ **והיה כסף ממכרו במספר שנים:**

כימי שכיר יהיה עמו — חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יַחֲשֹׁב, כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה בְּמָנֶה, וְיִנַּכֶּה לוֹ:

נ״א אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃

אם עוד רבות בשנים. עַד הַיּוֹבֵל׃

לפיהן. הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי׃

נ״ב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃

נ״ג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃

לא ירדנו בפרך לעיניך. כְּלוֹמַר וְאַתָּה רוֹאֶה (ספרא)׃

נ״ד וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃

ואם לא יגאל באלה. בְּאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ (קידושין ט״ו)׃

הוא ובניו עמו. הַגּוֹי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו׃

נ״ה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

כי לי בני ישראל עבדים. שְׁטָרֵי קוֹדֶם׃

אני ה׳ אלהיכם. כָּל הַמְשַׁעְבְּדָן מִלְמַטָּה כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדוֹ מִלְמַעְלָה (ספרא)׃

פרק כ״ו

א׳ לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

לא תעשו לכם אלילים. כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְגוֹי, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עָ״זָ, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ; וְאַף הַפָּרְשִׁיוֹת הַלָּלוּ נֶאֱמְרוּ עַל הַסֵּדֶר: בַּתְּחִלָּה הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית, וְאִם חָמַד מָמוֹן וְנָחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִשַּׁלְטָלָיו, לְכָךְ סָמַךְ לָהּ וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — (מַה כְּתִיב בֵּיהּ? אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ — דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד) — לֹא תָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ, לֹא תָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, לֹא תָזַר בּוֹ, סוֹף לוֶֹה בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת — לֹא תָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, לֹא תָזַר בּוֹ, לֹא דַיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲפִלּוּ לְגוֹי׃

ואבן משכית. לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ ״וְשַׂכֹּתִי כַּפִּי״ (שמות ל״ג), שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בְּרִצְפַּת אֲבָנִים׃

להשתחות עליה. אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא וְאָסְרָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת כֵּן חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ (מגילה כ״ב)׃

ב׳ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ {פ}

אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר׃